FOLIA HISTORICO NATURALIA MUSEI MATRAENSIS
1993 18: 191–197

Adatok a Bükk denevérfaunájához

DOBROSI DÉNES

Abstract: *(Contribution to the knowledge of the bat-fauna of the Bükk mountaine* (Hungary)) The author has taken observations and examinations on the bat-fauna of the Bükk Mountains since 1987. Twent-one species is mentioned in his study. The author gives data on the seasonal abundance and quality of the different populations. the results of his examinations are described by the help of UTM-maps. the rounded members showe the number of the collected species in a certain 5×5 km quadrate.

Bevezetés

A Bükk hegység chiropterológiai szempontból az ország egyik kiemelkedően értékes területe. Kiterjedt erdőségeivel, felszíni vizeivel, nagyszámú barlangjával a denevérek számára kiváló élőhelyet biztosít télen és nyáron egyaránt. Ennek ellenére denevérfaunájára vonatkozó ismereteink meglehetősen hézagosak. A térségre vonatkozó első faunisztikai adatokat MÉHELY (1900) ismerteti. Habár később több munka közöl adatokat a Bükk egyes pontjaira vonatkozóan (VÁSÁRHELYI, 1934, 1942; TOPÁL, 1954a, b, c, 1956, 1962, 1966a, b; 1969, 1976, 1989, 1990; SCHMIDT és TOPÁL, 1971; KOVÁTS, 1987), de ez idáig nem látott napvilágot olyan dolgozat, mely a hegység egészét érintené. VÁSÁRHELYI (1942) a „borsodi Bükk" denevérfaunáját 20 fajban adja, meg de ezek között között szerepel a Myotis capaccinii BONAPARTE is, melynek előfordulását bizonyító példány hiányában kétségbe kell vonnunk. TOPőL (1969) egyébként nem is említi a magyar fauna tagjai között.

Több társammal 1987. óta rendszeresen végzünk denevérfaunisztikai vizsgálatokat a Bükk több pontján. 1993-ban a Bükki Nemzeti Park Igazgatóságának támogatásával a vizsgálatokat kiterjesztettük a Bükki Nemzeti Park teljes területére. Jelen dolgozat az ezidáig eltöltött, mintegy 60 terepi nap főbb faunisztikai eredményeit ismerteti.

Hely és alkalmazott módszerek

A fentebb említett időszakban a Bükk hegységben összesen 50 ponton végeztünk faunisztikai felméréseket. Ebből 40 barlangi, 10 pedig erdei biotóp volt.

Megfigyeléseink minden évszakra kiterjedtek, ugyanis a denevérek téli szállásairól, a vonuló- és a nyári tanyahelyeiről egyaránt igyekeztünk némi képet kapni. Télen és kora tavasszal a barlangi telelő szállásokat jártuk végig, ahol szemrevételezéssel állapítottuk meg az egyes denevérfajok előfordulását és azok állománynagyságát. Nyári estéken erdőkben, patakvölgyekben és tópartokon a repülő denevéreket fogtuk meg úgy, hogy az állatok légi folyosóira keresztbe függönyhálókat helyeztünk el. A barlangi kölykező kolóniákat a kora esti kirepülésnél denevérdetektorral – vagyis a denevérek által kibocsájtott ultrahangokat érzékelő műszerrel – mértük be. Az őszi denevérvonulás időszakában a barlangok bejáratának környezetében végeztünk hálózásokat.

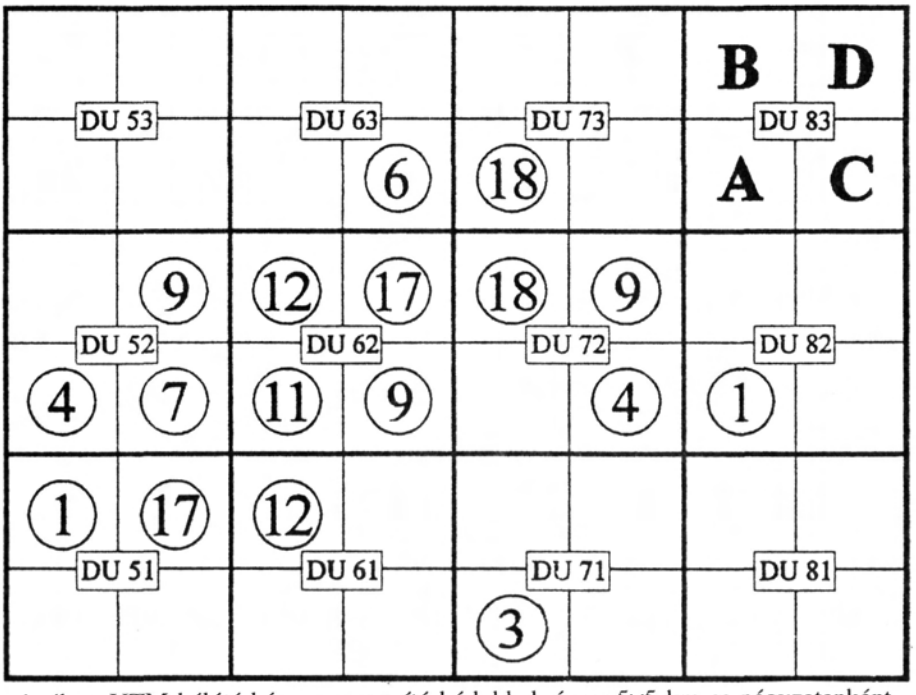

1. ábra: UTM hálótérkép az azonosító kódokkal, és az 5×5 km-es négyzetenként előforduló denevérfajok számával

1. Alabástrom-barlang	DU 62	D	26. Kőközi-zsomboly	DU 51	D
2. Balla-barlang	DU 62	C	27. Lengyel-barlang	DU 63	C
3. Béka-tó	DU 73	A	28. Létrási Vizes-barlang	DU 62	D
4. Bélapátfalva	DU 52	A	29. Lök-völgyi-barlang	DU 61	B
5. Bodzási-zsomboly	DU 72	D	30. Meander-barlang	DU 62	A
6. Borókás-teber	DU 72	B	31. Mélysári-barlang	DU 62	B
7. Csókási-barlang	DU 73	A	32. Nagykőlyuk	DU 73	A
8. Diabáz-barlang	DU 62	B	33. Nagy-mezei-zsomboly	DU 62	B
9. Eger-patak	DU 51	B	34. Nagy Tölgyes-orom	DU 62	A
10. Fecske-lyuk	DU 82	A	35. Oldal-völgy	DU 61	B
11. Felsőtárkányi-tó	DU 51	D	36. Pes-kő	DU 52	C
12. Fónagyság	DU 73	A	37. Pes-kő-barlang	DU 52	C
13. Galuzsnya-oldali-zsomboly	DU 72	C	38. Savósi-hasadékbarlang	DU 72	B
14. Hámor	DU 72	B	39. Sebesvíz	DU 62	D
15. Három-kúti-barlang	DU 63	C	40. Szalajka-völgy	DU 52	D
16. Herman Ottó-barlang	DU 72	B	41. Szivárvány-barlang	DU 62	D
17. Hillebrand-barlang	DU 73	A	42. Tatár-árok	DU 72	D
18. Jávor-kút	DU 62	D	43. Tubák-barlang	DU 62	D
19. Kajlabérci-zsomboly	DU 62	C	44. Útmenti-zsomboly	DU 72	D
20. Kálmán-réti-zsomboly	DU 52	C	45. Vadas-zsomboly	DU 72	D
21. Kecske-lyuk	DU 73	A	46. Varbó-tó	DU 73	A
22. Kecskor-lyuk	DU 52	C	47. Vár-tetői-barlang	DU 72	D
23. Király-kúti-zsomboly	DU 73	A	48. Vörös- kő- oldali-kőfülke	DU 52	C
24. Kis-kőháti-zsomboly	DU 62	B	49. Vörös-kő-völgyi-barlang	DU 52	C
25. Kőháti-barlang	DU 62	A	50. Zsendice-barlang	DU 71	A

Faunisztikai eredmények

Összesen 21 faj előfordulását észleltük. A hálótérkép *(1. ábra)* négyzeteiben az UTM kódjelek mellett látható bekarikázott szám az adott 5×5 km-es négyzetben gyűjtött fajok számát jelzi. Az állományok nagyságáról, a fajok évszakos előfordulási gyakoriságáról és a leggyakrabban használt búvóhelyek adottságairól ugyancsak az egyes fajok tárgyalásakor teszek említést.

A gyűjtőhelyek jegyzékét sorszámozva, alfabetikus sorrenden, UTM kóddal kiegészítve adom meg. Az egyes fajoknál már csak a gyűjtőhelyek sorszámait sorolom fel.

Rhinolophus hipposideros BECHSTEIN – kis patkósorrú denevér

Előfordulások: 1, 4, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 37, 38, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50.

Nyáron szinte minden barlangban megtalálható. Kedveli a kisebb sziklaüregeket is. A kölykező nőstények magányosan, vagy kisebb csoportokban foglalják el szállásaikat. A telet szintén barlangokban tölti. A telelő populáció népessége nagyobb, mint a nyárié. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy a nyáron a hegység peremvidékein tartózkodó csoportok is – melyek a nappalt általában padlásokon, vagy pincékben töltik– telelőhelyül a Bükk barlangjait használják.

Rhinolophus euryale BLASIUS – kereknyergű patkósorrú denevér

Előfordulások: 5, 16, 17, 21, 27, 28, 32, 42, 47, 50.

Hazai viszonylatban ritka fajnak számít. Valószínűleg a Bükkben van a faj legnépesebb magyarországi populációja. Nyári kolóniái elérhetik a 300–500-as egyedszámot is. A zsombolyokat és a nagy termekkel rendelkező barlangokat kedveli.

Állománya a barlangi turisták zavarása miatt veszélyeztetett!

Rhinolophus ferrumequinum SCHREBER – *nagy patkósorrú denevér*

Előfordulások: 4, 5, 13, 16, 17, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 34, 38, 42, 43, 44, 45, 47.

A kis patkósorrú denevérhez hasonlóan nyárra a kölykező nőstények elsősorban a hegység peremvidékeire vándorolnak, ahol épületek padlásain hozzák világra utódaikat. Elő-fordulhat azonban, hogy a nőstények nyáron is barlangokban maradnak. Ilyenkor 100-200 ivarérett nőstény alkot egy kolóniát. Főleg a nagy termű barlangokat kedveli, de télen a kisebb sziklaüregek, illetve a huzatos és hideg barlangok kivételével szinte minden barlangban megtalálható.

Állománya – az alkalmas nyári szállások fogyatkozása miatt – veszélyeztetett !

Myotis myotis BORKHAUSEN – közönséges denevér és *Myotis blythi* MONTICELLI – hegyesorrú denevér

Előfordulások: 2, 5, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 40, 42, 43, 45.

E két faj a nyári barlangi lakóhelyek kivételével szinte mindig vegyes kolóniákat alkot. Ilyenkor az állatok faji elkülönítése számottevő zavarásuk (megfogásuk) nélkül gyakorlatilag nem lehetséges. Ez indokolja, hogy őket együtt tárgyaljam.

A telet barlangokban töltik. A legnagyobb, általunk ismert barlangi telelő kolónia a 4500–5000-es egyedszámot is eléri. Nyáron a közönséges denevérek egy része a tágas barlangokat keresi fel, ahol általában 100–300 nőstény alkot egy-egy kölykező kolóniát. Nagyobb részük viszont nem marad nyárra a Bükkben, hanem elvonul nagyobb távolságokra, ahol a hegyesorrú denevérekkel együtt, általában templomtornyokban és padlásokon hozzák világra utódaikat. E kölykező kolóniák elérhetik az 1000–2000-es egyedszámot is.

Myotis bechsteini LEISLER – nagyfülű denevér

Előforfulások: 6, 11, 12, 17, 19, 23, 24, 28, 29, 32, 34, 50.
A telet barlangokban tölti, ahol leggyakrabban a falak mély és szűk repedéseibe húzódik. Nyáron többnyire faodvakban tanyázik. Az éjszakai hálózások során gyakran találkozunk vele. Egy-egy élőhelyen általában együtt fordul elő a pisze és a barna hosszúfülű denevérrel.

Myotis mystacinus KUHL – bajuszos denevér

Előfordulások: 8, 11, 12, 16, 18, 24, 28, 33, 35, 40.

Télen a barlangok szűk hasadékaiba húzódik. Nyáron a patakvölgyek és a kis tavak füzeseinek, égereseinek egyik leggyakoribb faja. Kölykezőhelyül általában a faodvakat választja.

Myotis brandti EVERSMANN – Brandt denevére

Előfordulások: 11, 12, 16, 28, 35, 39.

Az esetek többségében együtt találjuk a bajuszos denevérrel, ez utóbbi fajnál azonban ritkább, állománya jóval kisebb. Búvóhelyei leggyakrabban faodvak és barlangok.

Myotis nattereri KUHL – horgasszőrű denevér

Előfordulások: 6, 11, 19, 21, 24, 28, 32, 34, 43.

E fajról elsősorban őszi és téli megfigyeléseink vannak. Rejtett életmódja miatt kölykező-helyeinek felkutatása igen nehéz. Nyáron minden bizonnyal faodvakban tanyázik, télire pedig barlangokba húzódik. Legnagyobb ismert telelő kolóniája 50–60 egyedből áll.

Myotis daubentoni LEISLER – vízi denevér

Előfordulások: 3, 6, 11, 14, 16, 19, 24, 33, 34, 40, 46.

Nyáron nagyobb folyók mentén, tavak partjain él. Mivel ezek az élőhelyek elsősorban síkvidékeken találhatók, így a Bükkben kevés nyári kolóniája ismert. Nyár végén, illetve ősszel érkezik meg telelőhelyeire. Meleg barlangokban alussza téli álmát, gyakran hasadékokba bújva. Táplálékát leggyakrabban a vízből kirepülő rovarokból szerzi. Kedvelt táplálkozó-helyein akár 50-100 egyed is vadászhat egyszerre.

Myotis dasycneme BOIE – tavi denevér

Előfordulsáok: 11, 24, 28, 34, 46.

A vízi denevérrel mindig együtt fordul elő, habár annál sokkal ritkább és kisebb egyedszámban van jelen. Nyáron faodvakban, télen pedig barlangokban pihen.

Myotis emarginatus GEOFFROY – csonkafülű denevér

Előfordulások: 16, 17, 28.
Rejtett életmódja miatt állományát nehéz felmérni. Kedveli a kereknyergű patkósorrú, a nagy patkósorrú és a hosszúszárnyú denevérek társaságát. Kölykezőhelyei a Bükkben barlangok, a hegység peremvidékein pedig a nagy épületek padlásai. Állandó, nagy telelő kolóniája a Bükkből nem ismert.
Akárcsak a patkósorrú és a hosszúszárnyú denevérek, e faj állománya is veszélyeztetett !

Eptesicus serotinus SCHREBER – kései denevér

Előfordulások: 4, 11, 16, 21, 32, 40.

Magyarországon a leggyakoribb épületlakó denevérfaj. Ennek ellenére a Bükkben viszonylag ritkán került kézre. Nyáron valószínűleg az épületek, a sziklák és a fák hasadékaiban tanyázik. Kedvelt telelőhelyei a tágas barlangok bejárati szakaszának szűk üregei.

Nyctalus noctula SCHREBER – korai denevér

Előfordulások: 11, 16, 18, 32, 35, 36, 40, 42, 46.

Egész évben odúlakó. Kedveli a vízparti öreg erdőállományokat. Legtöbbször a szőröskarú denevérrel együtt fordul elő. Viszonylag jól megfigyelhető, vadászatát ugyanis még a sötétség beállta előtt megkezdi, magasan – a lombkoronaszint felett – repül, s emberi füllel is jól hallható éles hangot hallat. Napnyugtakor és hajnalban gyakran megjelenik a tavak felett. Ezekben az időszakokban nem ritka, hogy a víz felett, 20–30 méter magasságban egyszerre akár 20 egyede is táplálkozik a levegőben.

Nyctalus leisleri KUHL – szőröskarú denevér

Előfordulások: 3, 11, 12, 14, 18, 35, 39, 40, 42, 46.

Odúlakó denevérfaj. A Bükkben gyakoribb mint a korai denevér. Inni a tavakat vagy a patakokat keresi fel, amelyek akár több kilométer távolságra is lehetnek nappali szállásaitól. Megfigyeléseink szerint a denevérek által kedvelt vízfelületeket egy éjszaka akár 100–150 szőröskarú denevér is meglátogatja.

Nyctalus lasiopterus SCHREBER – óriás korai denevér

Előfordulások: 11, 35, 42.

Ritka odúlakó faj. 1993. nyarán három helyen észleltük előfordulását, minden esetben együtt a másik két Nyctalus fajjal...

Barbastella barbastellus SCHREBER – pisze denevér

Előfordulások: 2, 11, 12, 16, 19, 21, 24, 28, 29, 34, 37.

A kölykező nőstények faodvakban tanyáznak. A téli álmukat a hímekkel együtt barlangokban és sziklahasadékokban alusszák. Legnagyobb ismert telelő kolóniája 100–150 egyedből áll.

Plecotus auritus LINNÉ – barna hosszúfülű denevér

Előfordulások: 2, 11, 12, 13, 19, 21, 24, 28, 29, 32, 33, 34, 37, 40.
A Bükkben a gyakori. Legtöbbször ugyanazt az élőhelyet választja, mint amit a nagyfülű és a pisze denevér.

Plecotus austriacus FISCHER – szürke hosszúfülű denevér

Előfordulások: 2, 4, 24, 34, 37.

Tipikusan urbanizálódott faj. A Bükkben ritkább, de a települések környezetében itt is előfordul. Nyáron épületek padlásain, tornyokban, esetleg faodvakban, télen pedig főleg barlangokban és pincékben található.

Hypsugo savii BONAPARTE – alpesi denevér

Előfordulások: 14.

A magyar faunára új faj. Ez az egyetlen hazai előfordulása ismert. 1 hím példányát fogtuk 1991. júliusában. Egyelőre nem tudni azt, hogy van-e a Bükkben szaporodó közössége, hiszen az is elképzelhető, hogy a befogott példány magányosan, nagyobb távolságról kóborolt ide.

Pipistrellus pipistrellus SCHREBER – törpe denevér

Előfordulások: 11,14, 16, 18, 40.

Általában faodvakban, barlangokban, esetleg épületek faburkolata mögött tanyázik. A Bükkben ritkábban, és csak kisebb egyedszámban fordul elő.

Miniopterus schreibersi KUHL – hosszúszárnyú denevér

Előfordulások: 15, 16, 21, 29, 32, 42.

TOPÁL (1969) gyakori, barlanglakó fajként említi. Sajnos az utóbbi néhány év-tizedben hazai állományának nagysága drasztikus mértékben lecsökkent. Stabil szaporodó populációja az egész országból már csak néhány helyről ismert. Legnépesebb populációja a Bükkben található, annak ellenére, hogy a legnagyobb ismert telelő és szaporodó kolóniája emberi oktalanság miatt 1991-ben megsemmisült.
E faj a nagy bejáratú és a nagy termekkel rendelkező barlangokat kedveli. Sajnos éppen ezek azok, amelyeket a turisták is előszeretettel keresnek fel. Ez, súlyosbítva a tűz-rakásokkal, hangoskodással, a barbár megnyilvánulásokkal jóvátehetetlen károkat okoz.
E zavaró tényezők miatt a hosszúszárnyú denevér helyi és országos viszonylatban is fokozottan veszélyeztetett faj !

Összefoglalás

A Bükk hegységből ezidáig bizonyítottan 23 denevérfaj került elő. 6 éves faunisztikai munkánk során közülük 20-at magunk is bizonyítottunk, ezidáig nem vizsgált pontokról. Egyet pedig a magyarországi faunára új fajként kimutattunk. E faj a dél-európai elterjedésű Hypsugo savii BONAPARTE.

Köszönetnyilvánítás

Munkánkat a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága anyagilag is támogatta, amiért ezúton is köszönetünket nyilvánítjuk. A terepi munkában rendszeresen részt vettek : Berty László, Bődi Edit, Dobrosi András, Dobrosi Péter, Dobrosiné Bődi Judit, Dobrosiné Izbéki Gyöngyi, Gulyás János, Kézsmárki Katalin, Litványi Péter, Nagy Tibor, Regős József, Reményfy László, Ruff János, Szabó Csilla , Szenthe István és Tuboly Ádám. Közreműködésükért köszönet illeti őket! Ugyancsak köszönettel tartozom dr.Topál Györgynek hasznos tanácsaiért.

Felhasznált irodalom

KOVÁTS N. (1987): Environmental factor influencing hibernation of bats in the Létrási Cave, Bükk Mts. Proceedings of the Fourth Europoean Bat Research Symposium, Praga 1987.

MÉHELY L. (1900): Magyarország denevéreinek monográfiája Budapest 1900.

SCHMIDT E.-TOPÁL GY. (1971): Denevérmaradványok magyarországi bagolyköpetekből. Vertebr. hung., 12: 93-102.

TOPÁL GY. (1954a): Denevérgyűrűzés Magyarországon I. rész. Álattani Közlemények, 44: 43-48.

TOPÁL GY. (1954b): Denevérgyűrűzés Magyarországon. II. rész. Állattani Közlemények, 44: 231-238.

TOPÁL GY. (1954c): A Kárpátmedence denevéreinek elterjedési adatai. Annales hist.-nat. Mus. natn. hung., 7: 477-489.

TOPÁL GY. (1959): Két ritka denevérfaj a Kárpátmedence faunájában. Vertebr. hung., 1: 89–103.

TOPÁL GY. (1962a): Some experiences and results of bat banding in Hungary.- pp. 339-344. Proceedings of the International Symposium on Methods of Mammalogical Investigation, held in Brno. Praha.

TOPÁL GY. (1962b): A magyarországi denevérek ivararánya. Sex ratio in Hungarian bats. – Vertebr. Hung., 4:141-163.

TOPÁL GY. (1963): Results of bat-banding in Hungary. – Acta Biologica Suppl., No. 5, ad Tomum 13, Procedings of the fifth meeting of the Hungarian Biological Society, p. 36-37.

TOPÁL GY. (1966): Some observations on the nocturnal activity of bats in Hungary. – Vertebr. Hung., 8:139-165

TOPÁL GY. (1969):. Denevérek – Chiroptera. (Bats – Chiroptera.) – Fauna Hungariae 22. 2., 1969, pp. 81. Akadémiai Kiadó, Budapest

TOPÁL GY. (1976): New records of Vespertilio murinus Linnaeus and of Nyctalus lasiopterus (Schreber) in Hungary (Mammalia: Chiroptera). – Vertebr. hung., 17: 9-14.

TOPÁL GY. (1990): An overview of research on cave bats in Hungary Karszt és Barlang, 1989. Special Issue:65-67.

TOPÁL GY. (1989): A barlangi denevérek magyarországi kutatásának áttekintése Karszt és Barlang, 1989 (1-2):85-86.

VÁSÁRHELYI I. (1934): Lillafüred és környéke emlősfaunája. Állatt.Közl., 31:85-88.
VÁSÁRHELYI I. (1942): Adatok a borsodi Bükk gerinces faunájához. Emlősök (Mammalia) Erdészeti Lapok, 81:58-67.

DOBROSI Dénes
5452 MESTERSZÁLLÁS
Szabadság út 13